עין משפט
נר מצוה

מו א (מיי׳ פ״ח מהל׳ עבודת כוכבים סמג לאוין מה טור ש״ע י״ד סי׳ קמו סעי׳ י ט):

מז ב מיי׳ שם פ״ח הלכ׳ יא טוש״ע שם סעי׳ י:

מח ג ד ה מיי׳ שם הלכה יב טוש״ע שם סעיף יב:

◆

רבינו חננאל

אם עתידין לחזור הרי היא כמלחמת יהושע ואינה בטילה. למה לי למיתנא כמלחמת יהושע. מילתא אגב אורחיה (נקט) קמ״ל כדרב דאמר ישראל שזקף לבינה להשתחוות לה ובא עובד כוכבים והשתחוה לה אסרה. מנא לן כבתחילה של ארץ ישראל דאמר רחמנא ואשריהם תשרפון באש. מכדי ארץ ישראל ירושה היא להן מאבותיהן. ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו. ואי משום אלהותיהן שהיו להן קודם שיתן אותה להם הקב״ה ירושה בביטול בעלמא סגי להו. אלא מאי טעמא נאסרו כולהי טעוותיהו. מדפלחי ישראל לעגל גלו דעתיהו דניחא להו בעבודת כוכבים. וכל עבודת כוכבים דעבדו שליחותיהו דישראל קא עבדי. ולפיכך אסרינהו רחמנא. הכא נמי ישראל שזקף לבינה גלי דעתיה דניחא ליה בעבודת כוכבים. ועובד כוכבים בא והשתחוה לה שליחותיה דישראל קא עבד. ודחינן ודלמא בעגל בלחוד ניחא להו לישראל במידי אחרינא לא ניחא להו. לא ס״ד דכתיב אלה אלהיך ישראל. מלמד שאיוו לאלוהות הרבה. אי הכי כל עבודת כוכבים דבהדי עגל ליתסרו שאר עבודת כוכבים לא ליתסרו. ופרקינן מאן מוכח כלומר מי מודיע איזהו מוקדם. ואיזהו מאחרי כן: **ירושלמי** השתחויה אינה מותרת אלא על אבני בית המקדש רבי יונה רבע על סיטריה. ר׳ אחא רבע על סיטריה. ר׳ אבהו רבע כי אורחיה א״ר יוחנן לר׳ חייא בר אבא בבלאי א) ג׳ מילין סלקין מן גביכון מפשיטותא דתעניתא וערבתא דיומא שביעאה והדין מקצתא ואתיא כי הא דאמר לא התירו השתחויה אלא לתענית צבור בלבד ובלבד על הצד. וכל מי שאינו כשר כיהושע שאם יפול על פניו יאמר לו הקב״ה קום לך. אל יפול. ובלבד יחיד על הצבור: **מתני׳** עבודת כוכבים שהניחוה עובדיה בשעת שלום מותרת. פי׳ כגון שהניחוה ובטלוה בשעת מלחמה אסורה בית נמרוד כעבודת כוכבים שהניחוה עובדיה בשעת שלום ומותר. ואע״ג דכתיב ויפץ ה׳ אתם משם וכשעת מלחמה דמיא הנחתם. כיון דאי הוו בעו למהדר הוו הדרי כיון דלא הדרי בטולי בטלוה: **מתני׳** בימוסאות של עובדי כוכבים הרי אלו מותרות מפני שמעמידין אותן בשעה שהמלכים עוברין. ואוקימנה ופעמים שמניחין המלכים אותו הדרך והולכין בדרך אחר. פי׳ בנימוסאות הללו כגון כן שמעמידין עליו עבודת כוכבים. והוא מפורש כל במה לזה ב) במוס. והוא אבן אחת והיא המצבה. ר׳ יוחנן וריש לקיש דאמרי תרווייהו בימוס שנפגם מותר. ואפילו למאן דאמר עובדין לשברין הני מילי בעבודת כוכבים דכיון דפלחה זילא ביה מילתא לביטולה. אבל הכא ג) בימוס שקליה להאי ומיפלח לאחרינא. תניא כוותיהו בימוס שנפגם מותר. מזבח שנפגם אסור עד שינתץ רובו. א״ר יוחנן בימוס אבן אחת. מזבח אבנים הרבה.

אם עתידין לחזור כמלחמת יהושע אינה בטלה עולמית. הא דנקט עולמית משום מסקנא דאגב אורחיה קמ״ל כדרב יהודה משום דהויא עבודת כוכבים של ישראל כדמסיק דאלו עבודת כוכבים של עובד כוכבים יש לה ביטול דהא ודאי עובד כוכבים שהניח עבודת כוכבים אע״פ שדעתו היה לחזור ולא בטלה יכולה להתבטל ע״י עובד כוכבים אחר ומה שפירש רש״י נמי בסמוך הרי היא כמלחמת יהושע שדימו העובדי כוכבים לחזור לא פירש כן אלא ליישב הלשון של הרי היא כמלחמת יהושע כי אותה (ה) אינו תלוי שדימו לחזור במה שלא נתבטלה לעולם אלא מפני שעבדום לדעת ישראל כדמסיק אלא בכך דומה כלומר דעתם לחזור כמו שהיו האמוריים דעתם לחזור ולהכי פריך למה לי למתלא במלחמת יהושע כיון שטעם מלחמת יהושע אינו תלוי בדעתם לחזור אלא משום שעבדום לדעת ישראל ומסיק כדרב יהודה והאי ודאי קאי עולמית כדפרישית לעיל: **דאי** תנא לוה הוה אמינא מדלא זבנה לא בטלה. משמע דאתיא כר׳ דאי לרבנן אפי׳ זבנה לא בטלה ועוד מדתלי טעמא בעתידין לחזור דאי לרבנן אפי׳ אינן עתידין לחזור לא עדיף ממכרה ומכאן יש להוכיח דהא דאמר לעיל משכנה דביטל לר׳ היינו (ו) כיון שנשתקעה דאי לא נשתקעה מודה ר׳ דלא בטיל כיון דדעתו לחזור: **ובא** עובד כוכבים והשתחוה. פי׳ לאותה לבינה עצמה שזקף הישראל אבל בא העובד כוכבים וזקף אחרת והשתחוה לה אינה נאסרת דדלמא לא ניחא ליה לישראל אלא באותה שזקף ולא כפי׳ רבינו שמואל: **והולכים** דרך אחרת. והכומרים שעבדום לא עשאום עבודת כוכבים אלא לצורך המלכים וכשרואין שאין המלכים חוששין (ז) בהם גם הם מבטלים אותם:

אמר

אם עתידין לחזור כמלחמת יהושע אינה בטילה (א) וצריכא דאי תנא לוה עליה מדלא זבנה לא בטלה אבל נפלה עליה מפולת מדלא קא מפני לה אימא בטולי בטלה צריכא ואי תנא נפלה עליה מפולת משום דסבר הא מנחת כל אימת דבעינא לה שקילנא לה אבל גנבוה לסטים מדלא קא מהדר אבתרה בטולי בטלה צריכא ואי תנא גנבוה לסטין משום דסבר אי עובד כוכבים שקיל לה מפלח פלח לה אי ישראל שקלה איידי דדמיה יקרין מזבין לה לעובד כוכבים ופלח לה אבל הניחוה הבעלים והלכו למדינת הים מדלא שקלו בהדייהו בטולי בטלוה צריכא אם עתידין לחזור כמלחמת יהושע אינה בטילה מידי מלחמת יהושע מיהדר הדור ה״ק [א]אם עתידין לחזור הרי הוא כמלחמת יהושע ואין לה בטילה ולמה לי למיתלייה במלחמת יהושע מלתא אגב אורחא קמ״ל כי הא [א]דאמר רב יהודה אמר רב ישראל שזקף לבינה להשתחות לה ובא עובד כוכבים והשתחוה לה אסרה מנלן דאסרה א״ר אלעזר כתחילה של א״י דאמר רחמנא [1]ואשריהם תשרפון באש [ב]מכדי [ג]ירושה היא להם מאבותיהם ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו ואי משום הנך דמעיקרא בביטולא בעלמא סגי להו אלא מדפלחו ישראל לעגל גלו אדעתייהו דניחא להו בעבודת כוכבים וכי אתו עובדי כוכבים שליחותא דידהו עבדי ה״נ ישראל שזקף לבינה גליא דעתיה דניחא ליה בעבודת כוכבים וכי אתא עובד כוכבים ופלח לה שליחותא דידיה קעביד ודלמא בעגל הוא דניחא להו במידי אחרינא לא אמר קרא [2]אלה אלהיך ישראל [ד]מלמד שאיוו לאלוהות הרבה אימא כל דבהדי עגל ניתסרו מכאן ואילך נישתרי מאן מוכח: **מתני׳** [ב]עבודת כוכבים שהניחוה עובדיה בשעת שלום מותרת בשעת מלחמה אסורה בימוסיאות של מלכים הרי אלו מותרות מפני שמעמידין אותה בשעה שהמלכים עוברים: **גמ׳** אמר רבי ירמיה בר אבא אמר רב בית נמרוד הרי היא כעבודת כוכבים שהניחוה עובדיה בשעת שלום ומותר אע״ג דכי בדרינהו רחמנא כשעת מלחמה דמי אי (ב) בעיא למיהדר הדור מדלא הדור בטולי בטלה: בימוסיאות של מלכים הרי אלו מותרות: וכי מפני שמעמידין אותה בשעה שהמלכים עוברין מותרין אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן ה״ק מפני שמעמידין אותן בשעה שהמלכים עוברין ומלכים מניחין דרך זו והולכין בדרך אחרת כי אתא עולא יתיב אבימסא פגימא א״ל רב יהודה לעולא והא רב ושמואל דאמרי תרווייהו בימוס שנפגם אסור ואפי׳ למ״ד [ה]אין עובדים לשברים ה״מ עבודת כוכבים דזילא ביה מלתא למפלח לשברים אבל האי לא איכפת ליה א״ל [ו]מאן יהיב לן מעפרא דרב ושמואל ומלאינן עיינין הא רבי יוחנן ור״ל דאמרי תרווייהו [ג]בימוס שנפגם מותר ואפי׳ למ״ד [ז]עובדין לשברים ה״מ עבודת כוכבים דכיון דפלחה זילא ביה מילת׳ לבטולה אבל הני שקלי להאי ומייתו בימוס אחרינא תניא כוותיה דר׳ יוחנן ור״ל [ח]בימוס שנפגם מותר [ד]מזבח שנפגם אסור עד שינתץ רובו ה״ד בימוס ה״ד מזבח א״ר יעקב בר אידי אמר ר׳ יוחנן [ה]בימוס אבן אחת מזבח אבנים הרבה

אמר

כמלחמת יהושע. לקמיה פריך הא לא הדור אמוריים שילאו להלחם עם יהושע: **ה״ק אם עתידין לחזור הרי היא.** אסורה כאותה עבודת כוכבים של אמוריים שילאו למלחמה ודימו לחזור לפיכך נאסרו עבודת כוכבים שלהם בהנאה דכתיב[ט] לא ידבק בידך מאומה מן החרם שהרי לא ביטלום מדעתם ביליאתם: **למה ליה למיתלינהו במלחמת יהושע.** ליתני אינה בטילה: **מלתא אגב אורחיה קמ״ל.** לפי דרכו שהיה צריך ללמדינו שלא בטל נתן סימן לדבריו ללמדנו מתוך הסימן מילתא אחריתי לסיוע לרב יהודה דאמר ישראל שזקף לבינה כו׳ דילפינן איסור דעבודת כוכבים מאותן שבימי יהושע לכל דבריה: **להשתחוות לה.** ולא השתחוה לה ובא (ג) העובד כוכבים והשתחוה לה אסורה אע״פ שאינה שלו: **ומנלן דאסרה.** אע״פ שאינה שלו: **א״ר אלעזר וכו׳.** אלמא ממלחמת יהושע יליף: **ואשריהם תשרפון.** אלמא אילנות נמי אסירי ומכדי הארץ וכל המחובר לה ירושה לישראל היא מאבותיהם שהרי לאברהם נאמר כי לך אתננה[י] וגוים שבאו אחרי כן לא יכלו לאסרן בהשתחואה: **ואי.** משום אשירות דמעיקרא היו קודם שניתנו לאברהם ולא ידעינן הי ניהו: **מכדי עבודת כוכבים של עובד כוכבים בביטול סגי לה.** וקיימא לן (ד) (לקמן דף סד) עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים על כרחו ליכפינהו לעובדי כוכבים וליבטלינהו: **שליחותייהו עבדי.** הלכך הויא עבודת כוכבים של ישראל ואינה בטילה עולמית: **במידי אחרינא לא.** ניחא להו ולא אסרי אשירות דהא לאו שליחותייהו הוה: **כל דבהדי עגל.** אותן אשירות שהיו באותו הזמן יאסרו דשליחותייהו הוה אבל הנעבדות מכאן ואילך שחזרו בתשובה לאו שליחותייהו הוה: **מאן מוכח.** מי יודע איזו היתה באותה שעה ואיזהו נעבדה אחרי כן: **מתני׳ שהניחו עובדיה.** דאין דעתם לחזור: **בשעת שלום מותרת.** הואיל ויצאו לדעת ולא נטלוה עמהם ביטלוה: **בימוסיאות של מלכים.** אבני גזית המתוקנין בדרך מהלך המלך וכשהמלך עובר מושיבין שם עבודת כוכבים והוא משתחוה לה: **מפני שמעמידין אותה.** כלומר מפני שצריך להעמידה בשעה שהמלכים עוברים שאינן מוכנות למושב עבודת כוכבים כל שעה אלא לאותה שעה. ולקמן פריך ומשום הכי מותרין בתמיה: **גמ׳ בית נמרוד.** מגדל שבנו דור הפלגה לעבודת כוכבים ונמרוד היה מלך עליהם: **דכי בדרינהו רחמנא.** שנאמר[כ] ויפץ ה׳ אותם: **ומהלכין בדרך אחרת.** ואין חוששין להן הלכך לאו משמשי עבודת כוכבים חשיבי: **לא איכפת ליה.** לעובד כוכבים אי נשבר דהכתי חזי למושב עבודת כוכבים: **שקלי האי.** בימוס מאחר שנפגם ושדו ליה לבראי ומייתי אחרינא: **מזבח.** שמקריבין עליו זבח לעבודת כוכבים: **היכי דמי בימוס וכו׳.** מנא ידוע לן הי הוה בימוס למושב והי הוה מזבח שמקריבין עליו דנפרוש מיניה:

מאי

מסורת הש״ס

א) לעיל מו., ב) [עי׳ תוס׳ ר״ה יג. ד״ה ולא קציר וכו׳], ג) [ב״ב קיט:], ד) סנהדרין סג. ע״ש, ה) [לעיל מח. מט:], ו) [ב״ב קנא: חולין סח.], ז) [לעיל מח: מט:], ח) [תוספ׳ פ״ו ה״ב], ט) [דברים יג], י) [בראשית יג], כ) [בראשית יא],

◆

תורה אור השלם

1. וְנִתַּצְתֶּם אֶת מִזְבְּחֹתָם וְשִׁבַּרְתֶּם אֶת מַצֵּבֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ וּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תְּגַדֵּעוּן וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם מִן הַמָּקוֹם הַהוּא:
דברים יב ג

2. וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיָּצַר אֹתוֹ בַּחֶרֶט וַיַּעֲשֵׂהוּ עֵגֶל מַסֵּכָה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:
שמות לב ד

◆

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ אינה בטילה עולמית וצריכא. נ״ב כך היא גירסת התוס׳: (ב) שם אי בעו למיהדר: (ג) רש״י ד״ה להשתחות לה וכו׳ ובא עובד כוכבים והשתחוה לה אסרה אע״פ: (ד) ד״ה מכדי וכו׳ וקיימא לן לעיל עובד כוכבים. נ״ב דף מג ע״א: (ה) תוס׳ ד״ה אם וכו׳ כמלחמת יהושע כי אותה שלא נתבטלה לעולם אינו תלויה במה שדימו לחזור אלא מפני שעבדום כצ״ל: (ו) ד״ה דאי וכו׳ היינו כגון שנשתקעה: (ז) ד״ה והולכים וכו׳ חוששין להם:

◆

מוסף רש״י

ישראל שזקף לבינה. לבינה בידי אדם נעשית ונאסרת לדברי הכל, והך זקיפה דנקט משום גלוי דעתא הוא, דאי לא זקפתו ישראל לשם עבודת כוכבים לא מיתסרא, דכיון דשל ישראל הוא אינה נאסרת בהשתחוואתו של עובד כוכבים שהרי אינה שלו (לעיל מו.). **שאיוו לאלוהות הרבה.** אף לאלוהות אחרים וקבלו עליהם (סנהדרין סג.). **בימוסיאות.** בנין שאינו לצורך עבודת כוכבים וקורין לו אלט״ר, ומאי בימוס בימה של אבן אחת ומקריב זבחים, דהוי תשמיש דתשמיש (לעיל טז.).

א) לפנינו הגירסא בירושלמי כאן [וכ״ה בפ״ד דסוכה ה״א] תרין מילין סלקין מן גביכון מפשיטותא דתעניתא וערובתא דיומא שביעיא ורבנן דקסרין אמרין אף הדא מקוצתא ואתיא כי הא דאמר וכו׳. ב) נראה דצ״ל והוא מפורש בפ״ק דף טז דכל במה המיוחד לעמוד עליה עבודת כוכבים נקרא בימוס. ג) אולי צ״ל אבל הכא שקלי להאי בימוס ומייתי בימוס אחרינא.